

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 13 mars 1945 kl. 3 em.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående höjning av pensionsåldern för statens befattningshavare.

I en inom andra kammaren under nr 40 väckt motion, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, har herr *Hansson* i Skediga hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning angående höjning av pensionsåldern för de i statens tjänst anställda samt därefter för riksdagen framlägga förslag i ämnet».

I fråga om motiveringen för det väckta förslaget får utskottet hänvisa till motionen.

Gällande bestämmelser med avseende å pensionsåldrarna datera sig i huvudsak från år 1934, då en generell sänkning av desamma inom civilförvaltningen genomfördes. Sänkningen innebar sådan nedsättning av pensionsåldrarna, att desamma skulle utgöra 60 år för tjänstemän tillhörande 1—12 lönegraderna, dock med undantag för vissa grupper, för vilka pensionsåldern bestämdes till 63 år, och 65 år för tjänstemän i högre lönegrader. Motiveringen för denna sänkning byggde för tjänstemännen i de högre lönegraderna uteslutande på synpunkter sammanhängande med statsförvaltningens effektivitet. För de lägre befattningarna åberopades jämsides därmed även sociala skäl. Sålunda framhölls den starka ökning av de arbetsföra åldrarna, som i samband med en förskjutning av åldersfördelningen vore att emotse även under de närmaste decennierna.

Frågan om höjning av pensionsåldrarna har sedermera motionsvägen bragts under riksdagens prövning. Sålunda yrkades i vissa vid 1940 års lagtima riksdag väckta motioner, vilka hänvisades till bankoutskottets handläggning, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning av nämnda fråga. Förslaget motiverades huvudsakligen därmed, att de förhållanden, som rådde vid genomförandet år 1934 av en allmän sänkning av pensionsåldrarna, sedermera så väsentligt ändrats, att en omprövning av hithörande spörsmål vore påkallad. Utskottet framhöll för egen del (utl. nr 19), att enligt utskottets mening frågan om en höjning av pensionsåldrarna icke borde upptagas till övervägande, förrän en längre tids erfarenhet vunnits rörande verkningarna i olika avseenden av 1934 års

reform. Den ståndpunkt, utskottet sålunda intog till frågan om en generell höjning av pensionsåldrarna, borde emellertid icke föranleda, att spørsmålet om ett utnyttjande i ökad omfattning av äldre statstjänstemäns arbetskraft undanskötes. En lämplig lösning härvidlag ansåg utskottet vara, att tjänstedugliga befattningshavare medgäves kvarstå i tjänst efter pensionsålderns inträde. Härigenom skulle, framhöll utskottet, en smidig anpassning efter det förändrade tidsläget möjliggöras utan att statsmakterna fördenskull behövde binda sig för en höjning av pensionsåldrarna, som måhända framdeles kunde komma att visa sig förhastad. I enlighet med utskottets hemställan beslöt riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala sig för en vidgad tillämpning av bestämmelserna om anstånd med avsked ur tjänst efter uppnådd pensionsålder ävensom anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning av frågan om en förlängning av gällande anståndstid för avsked ur tjänst vid uppnådd pensionsålder.

I anslutning till riksdagens sålunda gjorda uttalande utfärdades *Kungl. Maj:ts* cirkulär den 31 maj 1940, nr 421, vari framhölls såsom ett önskemål i det rådande tidsläget, att möjligheterna till utnyttjande av äldre anställningshavares arbetskraft tillvaratoges genom beviljande av anstånd med avsked, i den mån vederbörandes tjänstduglighet och arbetsförmåga vore nöjaktigt ådagalagda och särskilda omständigheter ej lade hinder i vägen.

Den av 1940 års riksdag begärda utredningen verkställdes sedermera av 1938 års pensionssakkunniga, vilka framlade förslag om ändrade regler för anstånd med avsked ur tjänst. De sakkunnigas förslag upptogs i proposition nr 339 till 1941 års riksdag (höstsessionen), vilken godkände förslaget. I enlighet härmed hava i vederbörliga tjänstepensionsreglementen intagits vissa regler angående kvarstående i tjänst efter pensionsålderns inträde.

Sålunda stadgas i 8 § 3 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet, dels att myndighet äger, då synnerliga skäl föreligga, medgiva ordinarie tjänsteman, som är fullt tjänstduglig, anstånd med avsked intill ett år efter pensionsålderns inträde, dels ock att Kungl. Maj:t må, då särskilda omständigheter därtill föranleda, medgiva kvarstående i tjänst ytterligare högst två år. Enligt 5 mom. i samma paragraf må icke-ordinarie befattningshavare bibehållas i sin befattning intill ett år efter pensionsåldern, varjämte Kungl. Maj:t, då särskilda omständigheter därtill föranleda, äger medgiva bibehållande i befattningen ytterligare högst två år. Beträffande arbetare, å vilken 1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare är tillämpligt, äger myndighet enligt 7 § kungörelsen den 30 juni 1942, nr 695, under vissa förutsättningar låta anstå med entledigande efter pensionsålderns inträde intill två år eller den längre tid Kungl. Maj:t på grund av särskilda omständigheter bestämmer. Föreskrifter om bibehållande i tjänst efter pensionsåldern äro jämväl meddelade i folkskolans tjänstepensionsreglemente samt tjänstepensionsreglementet för lärare vid högre kommunala skolor.

I samband med behandlingen vid 1941 års riksdag av propositionen nr 339 framställdes ånyo motionsvägen förslag om höjning av pensionsåldrarna. I sitt utlåtande nr 78 framhöll bankoutskottet, att utskottet vid frågans om-

prövning icke funnit skäl frånträda den ståndpunkt, utskottet och riksdagen tidigare intagit. Utskottet vore nämligen icke övertygat, att sådana ändrade förhållanden verkligen inträtt, som kunde motivera ett frångående av 1934 års beslut. Därmed ville utskottet ingalunda förneka möjligheten av att utvecklingen framdeles i olika hänseenden kunde gå därhän, att en höjning av pensionsåldrarna bleve ofrånkomlig. Betydande besparingar stode säkerligen att vinna genom att de anställda bibehölles i tjänst intill högre ålder än för närvarande. Frågan om höjning av pensionsåldrarna syntes dock tarva ett mera ingående övervägande ur olika synpunkter. Något hinder att, om statsmakterna så skulle finna lämpligt, efter reglementets ikraftträdande genomföra en höjning föreläge icke, enär statstjänstemännen skulle bliva reglementsenligt pliktiga att underkasta sig ändringar med avseende å pensionsåldern. Tills vidare syntes den i propositionen föreslagna förlängningen av anståndstiden från två till i regel tre år få anses vara till fyllest. Anledning saknades att antaga, att den vidgade anståndsmöjligheten icke skulle komma att av myndigheterna och Kungl. Maj:t utnyttjas, i den mån förhållandena så påkallade. Utskottet förutsatte, att Kungl. Maj:t med uppmärksamhet komme att följa utvecklingen på förevarande område. Riksdagen beslöt i enlighet med vad Kungl. Maj:t och utskottet föreslagit.

Frågan om en utvidgad tillämpning av reglerna angående anstånd med avsked ur tjänst upptogs därefter av Kungl. Maj:t. I anförande till *statsrådsprotokollet den 4 december 1942* uttalade sålunda chefen för finansdepartementet, att läget på arbetsmarknaden numera utvecklats på ett sätt som borde föranleda ett fullständigare tillvaratagande än hittills av möjligheterna att utnyttja äldre anställningshavares arbetskraft. Närmast vore detta förhållande att tillskriva den omfattning, i vilken de yngre åldersgrupperna toges i anspråk för försvarsberedskapen och andra av krisläget betingade uppgifter. I en framtid, när ändring härutinnan framträdde och ökat utrymme krävdes för den yngre arbetskraften, kunde en härav betingad återgång till minskat anlitage av de äldre anställningshavarna utan svårighet åvägbringas, enär anstånd med avsked endast medgäves att gälla tills vidare under den begränsade tid medgivandet avsåge. Den skärpta knapphet på arbetskraft, som nu gjorde sig gällande, motiverade sålunda att de möjligheter att genom anstånd med avsked utnyttja de äldre anställningshavarnas arbetskraft, på vilka uppmärksamheten riktats i cirkuläret den 31 maj 1940, i ökad omfattning vunne beaktande.

Genom beslut *den 29 januari 1943* fäste Kungl. Maj:t vidare — med hänsyn till då rådande brist på arbetskraft inom landet samt risken för överdimensionering av statens järnvägars personalorganisation vid inträffande trafikminskning — järnvägsstyrelsens uppmärksamhet på angelägenheten av att möjligheterna till utnyttjande av äldre anställningshavares arbetskraft tillvaratoges. Kungl. Maj:t anbefalldes fördenskull järnvägsstyrelsen att tillse, att anstånd med avsked ur tjänst efter uppnådd pensionsålder medgäves an-

ställningshavare i såväl rekryterings- som befordringsgrader i de fall, då vederbörandes tjänstduglighet och arbetsförmåga vore nöjaktigt ådagalagda samt särskilda omständigheter ej lade hinder i vägen. Därjämte anbefalldes Kungl. Maj:t generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och vattenfallsstyrelsen att, envar inom sitt verksamhetsområde, på motsvarande sätt tillvarata föreliggande möjligheter att utnyttja äldre anställningshavares arbetskraft.

Vid 1943 års riksdag yrkades i vissa inom båda kamrarna väckta motioner, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av frågan om en höjning av pensionsåldern för vissa tjänstemän och arbetare i statens tjänst.

I avgivet utlåtande nr 50 anförde bankoutskottet, att utskottet vid omprövning av den väckta frågan funnit sig sakna anledning att frånträda den ståndpunkt, utskottet och riksdagen tidigare intagit, samt hemställde, att motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. Riksdagen biföll denna hemställan.

Med hänsyn till sedermera inträdda förhållanden beträffande tillgången på arbetskraft inom landet anbefalldes Kungl. Maj:t genom beslut den 11 februari 1944 järnvägsstyrelsen att iakttaga därav föranledda modifikationer vid tillämpningen av Kungl. Maj:ts förenämnda beslut den 29 januari 1943. Kungl. Maj:t anbefalldes tillika generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och vattenfallsstyrelsen att, envar inom sitt verksamhetsområde, förfara på motsvarande sätt.

Även vid 1944 års riksdag yrkades i vissa inom kamrarna väckta motioner, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av frågan om en höjning av pensionsåldern för vissa tjänstemän och arbetare i statens tjänst.

I avgivet utlåtande nr 29 anförde bankoutskottet följande:

Vid den förnyade prövning, utskottet i år ägnat frågan om höjning av pensionsåldrarna för statens tjänstemän, har utskottet icke funnit några nya omständigheter hava tillkommit, vilka skulle kunna motivera en annan ståndpunkt än den utskottet och riksdagen förlidet år intogo vid behandlingen av en då föreliggande, likartad framställning i ämnet. I enlighet härmed är utskottet alltjämt av den uppfattningen, att även om den väntade befolkningsutvecklingen framdeles kan komma att aktualisera frågan om en allmän höjning av pensionsåldrarna, några omedelbara åtgärder härutinnan icke äro påkallade eller lämpliga. Tills vidare synes det vara till fyllest att utnyttja de möjligheter, som pensionsreglementena medgiva, till beviljande av anstånd med avskedet utöver pensionsåldern, i den mån detta finnes erforderligt med hänsyn till förefintlig knapphet på arbetskraft. Icke minst i betraktande av ovissheten rörande utvecklingen på arbetsmarknaden efter krigets slut synes en avvaktande hållning på ifrågavarande område vara att tillråda. I detta sammanhang må framhållas, att den under senaste tid ökade tillgången på arbetskraft inom landet föranlett Kungl. Maj:t att — såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen — i februari innevarande år anbefalla de affärsdrivande verken att iakttaga viss återhållsamhet vid tillämpningen av anståndsregeln. Vid angivna förhållanden finner utskottet icke skäl tillstyrka riksda-

gen att nu hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning i fråga om pensionsåldrarna.

Den ståndpunkt, utskottet sålunda intagit, innebär emellertid icke, att utskottet underskattar betydelsen av de i motionerna framförda synpunkterna. Liksom tidigare hyser utskottet den åsikten, att spørsmålet om pensionsåldrarnas avvägning — såväl befolkningspolitiskt som statsfinansiellt sett — påkallar en oavlåtlig uppmärksamhet från statsmakternas sida. Man torde kunna utgå från, att Kungl. Maj:t noga följer befolkningsutvecklingen och dennas jämte andra faktorer inverkan på det föreliggande spørsmålet samt, då så påkallas av inträdda ändrade förhållanden, föreslår riksdagen härav betingade jämkningar i pensionslagstiftningen.

Den föreliggande frågan har, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, varit föremål för riksdagens prövning vid åtskilliga tillfällen under de senare åren. Riksdagen har härvid av olika skäl ansett, att frågan om en höjning av pensionsåldrarna borde tills vidare undanskjutas. I sådant hänseende tillåter sig utskottet hänvisa till sitt i fjol avgivna, här ovan återgivna utlåtande. Då utskottet alltjämt vidhåller den uppfattning, som i detta utlåtande kommit till uttryck, finner utskottet icke skäl föreligga att tillstyrka åtgärd i den nu väckta motionens syfte. Frågan synes emellertid utskottet vara av den betydelse, att den bör upptagas till allvarligt övervägande, så snart förhållandena på arbetsmarknaden efter ett kommande fredsslut bättre kunna överblickas.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att förevarande motion II: 40 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 13 mars 1945.

På bankoutskottets vägnar:

GUST. SVEDMAN.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar *Sandén, Sandström, Friggeråker, Leander, Edin* och *Petersson* i Karlskrona;

från a n d r a kammaren: herrar *Svedman, Paulsen, Andersson* i Munkaljungby, *Mattsson, Johnsson* i Kastanjegården, *Nilsson* i Landskrona och *Svensson* i Alingsås.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.